

KS. HELMUT JAN SOBECZKO

MIEJSCE ŚWIECKICH W KOŚCIELE I ICH WSPÓŁPRACA Z DUCHOWIEŃSTWEM

(Na marginesie *Instrukcji o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów*, 15 VIII 1997)

Instrukcja dotyka bardzo szerokiej problematyki. O miejscu i roli świeckich w Kościele napisano i powiedziano już bardzo wiele. Istnieją na ten temat liczne wypowiedzi w dokumentach Magisterium Kościoła. Wystarczy odwołać się do ostatniego Soboru Watykańskiego i do najważniejszych dokumentów posoborowych¹. W związku z ukazaniem się przed dwoma laty nowego dokumentu, bardzo ważne, bo podpisanego przez prefektów kilku kongregacji rzymskich, warto zwrócić uwagę jedynie na niektóre poruszone tam zagadnienia dotyczące współpracy świeckich w ministerialnej posłudze kapłańskiej. Instrukcja wywołała szeroką dyskusję zwłaszcza w krajach zachodnich, natomiast u nas przeszła prawie niezauważona i bez większego echa. Nasuwa się dlatego pytanie: dlaczego taka różnica w jej odbiorze?

Jak stwierdza sam dokument „wyłącznym jego celem jest udzielenie jasnej i autorytatywnej odpowiedzi na liczne i naglące pytania, kierowane do naszych dykasterii przez biskupów, kapłanów i świeckich, którzy proszą o wyjaśnienia dotyczące nowych form działalności «duszpasterskiej» wiernych nie mających święceń na terenie ich parafii i diecezji” (*Wprowadzenie*).

1. Podstawy teologiczne i wpływ uwarunkowań lokalnych

Problematyce świeckich, ich współpracy z duchowieństwem, poświęcony był Synod Biskupów w 1987 r. Posynodalny dokument *Christifideles laici* wyraźnie stwierdza, iż w okresie posoborowym „Duch Święty nieustannie odnawia Kościół, budząc w wielu świeckich nowe energie świętości i uczestnictwa. Świadczą o tym między innymi: nowy styl współpracy między kapłanami, zakonnikami i świeckimi, czynny udział świeckich w liturgii, w głoszeniu słowa Bożego i w katechezie, powierzenie świeckim wielorakich posług oraz zadań, bujny rozkwit grup, zrzeszeń, ruchów duchowości i zaangażowania świeckich, szerszy i bardziej znaczący udział kobiet w życiu Kościoła i w rozwoju społeczeństwa” (nr 2).

¹ Zob. SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*; TENŻE, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*; TENŻE, Dekret o apostołstwie świeckich *Apostolicam actuositatem*; JAN PAWEŁ II, Posynodalna adhortacja apostołska *Christifideles laici* (30 grudnia 1988 r.).

Jedną z głównych podstaw teologicznych działalności duszpasterskiej Kościoła jest fakt równości co do godności wszystkich ochrzczonych, niezależnie od stanu i stopnia święceń. Różnimy się jedynie intensywnością posługi, wynikającej głównie z sakramentu święceń. Mówi o tym wyraźnie *Kodeks prawa kanonicznego* (kan. 208).

„Z racji odrodzenia [przez chrzest] w Chrystusie wszyscy wierni są równi co do godności i działania, na skutek czego każdy, zgodnie z własną pozycją i zadaniem współpracuje w budowaniu Ciała Chrystusowego”. Następne kanony (209–231) mówią szczegółowo o obowiązkach i prawach wiernych. Wszyscy wierni mają obowiązek „prowadzenia życia świętego, przyczyniania się do wzrostu Kościoła i ustawicznego wspierania rozwoju jego świętości” (kan. 210). Mają obowiązek i prawo współpracy (kan. 211), a także „przysługuje im prawo sprawowania kultu Bożego, zgodnie z przepisami własnego obrządku” (kan. 214).

Oprócz obowiązków i praw wszystkich wiernych, Kodeks mówi jeszcze o obowiązkach i prawach wiernych świeckich: „Świeccy [...] przez chrzest i bierzmowanie są przeznaczeni przez Boga do apostołstwa, mają ogólny obowiązek i zarazem prawo współpracować — czy to indywidualnie, czy też zrzeszeni w stowarzyszeniach — ażeby Boże przepowiadanie zbawienia było poznane przez wszystkich ludzi na całym świecie i przez nich przyjęte” (kan. 225). Szczególną misję budowania mają wierni żyjący w małżeństwie i rodzinie (kan. 226). Świeckim wolno powierzać urzędy kościelne i posługi liturgiczne (kan. 228–230). „Tam, gdzie to doradza konieczność Kościoła, z braku szafarzy, także świeccy, chociażby nie byli lektorami lub akolitami, mogą wykonywać pewne obowiązki w ich zastępstwie, mianowicie: posługę słowa, przewodniczyć modlitwom liturgicznym, udzielać chrztu, a także rozdzielać Komunię świętą zgodnie z przepisami prawa” (kan. 230, § 3). Aby świeccy mogli należycie wypełniać różne obowiązki, mają prawo do odpowiedniej formacji (kan. 231).

Jak widać szerokie uprawnienia mogą być powierzone w zależności od lokalnych potrzeb. Stąd zaangażowanie świeckich będzie różne w różnych krajach. Z tym wiążą się również różne trudności. Stwierdza to również wspomniany wyżej posynodalny dokument *Christifideles laici*: „Równocześnie Synod podkreśla trudności i niebezpieczeństwa, których nie brak na posoborowej drodze laikatu” (nr 2). Wskazano zwłaszcza na dwie pokusy, którym często ulegają świeccy: zbytne angażowanie się i przejmowanie posług kapłańskich oraz zaniedbywanie specyficznych powinności, wypływających z Ewangelii, na polu zawodowym, społecznym, gospodarczym, kulturalnym i politycznym (*tamże*).

Na wspomniane wyżej trudności, które powstały w ostatnich latach w różnych krajach, stara się odpowiedzieć ogłoszona 15 sierpnia 1997 r. instrukcja o współpracy świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów. Uważna i spokojna lektura pozwala na jednoznaczne stwierdzenie, iż od strony prawnej Instrukcja jedynie przypomina i zestawia dotychczasowe postanowienia. W sposób jednoznaczny pochwała wielorakie zaangażowanie się ludzi świeckich w duszpasterską działalność

Kościół. Odwołuje się do dotychczasowych dokumentów Magisterium Kościoła. Koncentruje się jednak na niektórych problemach wynikających ze współpracy na polu służebnego kapłaństwa. Oprócz bardzo pozytywnej oceny wylicza również negatywne aspekty. Już w samym wprowadzeniu stwierdza, iż „współpraca nie oznacza zastępowania”.

Dokument w I części omawia teologiczne podstawy współpracy świeckich z duchownymi. Najpierw mowa jest o powszechnym kapłaństwie wiernych i o kapłaństwie urzędowym (służebnym). Wskazano na istotne różnice i granice, których świeccy nie mogą przekroczyć. Oba zakresy kapłaństwa zakotwiczone są w jednym kapłaństwie Chrystusa. Jednak „kapłaństwo urzędowe różni się istotowo od wspólnego kapłaństwa wiernych, ponieważ udziela świętej władzy w służbie wiernym” (KKK 1592). Władzę tę otrzymują w wyniku apostołskiej sukcesji. „Pełniący urząd święceń wykonują swoją posługę wobec Ludu Bożego przez nauczanie (*munus docendi*), kult Boży (*munus liturgicum*) i rządy pasterskie (*munus regendi*)” (*tamże*).

W podstawach teologicznych omawia Instrukcja również jedność i różnorodność zadań urzędowego kapłaństwa. Podkreśla ponadto niezastępowalność i niezbędność urzędowego kapłaństwa we wspólnocie wiernych. Tutaj nie można wzorować się na strukturach i kryteriach społeczności politycznych. Wyraźnie Instrukcja stwierdza w konkluzji, że bez kapłaństwa niemożliwa jest egzystencja wspólnoty Kościoła, a posługi kapłańskiej „nie da się absolutnie zastąpić” żadną inną (nr 3)². Dlatego brak kapłanów trzeba rozwiązać na drodze apostołatu budzenia powołań. Każde inne rozwiązanie będzie zawsze czymś wątpliwym i prowadzącym do nikąd.

W ostatniej części teologicznych rozważań mowa jest również o współpracy świeckich w posłudze pasterskiej Kościoła. Wskazano na daleko idące możliwości, wpływające z faktu przyjętego chrztu i możliwości prawnych, o których była mowa na początku.

2. Rozporządzenia i wskazania praktyczne

Zasadniczą częścią omawianej Instrukcji są rozporządzenia i wskazania praktyczne. Zebrano je w trzynastu artykułach. Po właściwej precyzacji takich pojęć, jak: posługa (*ministerium*), urząd (*officium*) i funkcja (*munus*), Instrukcja omawia następujące zagadnienia:

- problem udziału świeckich w posłudze słowa, zwłaszcza w głoszeniu homilii (art. 2–3). Świeccy mają szczególne zadanie w katechizacji, natomiast nie mogą głosić homilii w czasie sprawowania Mszy św.; także klerycy w ramach tzw. ćwiczeń homiletycznych. Liturgia słowa jest integralną częścią sprawowanej Eucharystii, stanowi z liturgią eucharystyczną „jeden akt kultu” (KL 56);

² Por. JAN PAWEŁ II, Posynodalna adhortacja apostołska *Pastores dabo vobis*, nr 16.

- proboszcz i parafia (świeccy winni pełnić szczególne posługi w duszpasterstwie chorych, opieki społecznej, wychowania, w zakładach karnych i w wojskowości). W pewnych trudnych okolicznościach, zwłaszcza z braku kapłanów (a nie dla ich wygody), biskup może powierzyć w pewnym zakresie pieczę pasterską nad jakąś parafią, zgodnie z przepisami prawa kanonicznego;
- instytucje współpracy w Kościołach lokalnych (nowe możliwości pracy świeckich w radach duszpasterskich i administracyjnych. Radom parafialnym musi przewodniczyć proboszcz, uchwały podjęte bez jego przewodnictwa są nieważne. Dziekanem dekanatu lub wicedziekanem może zostać tylko kapłan);
- sprawowanie liturgii (diakoni i świeccy nie mogą wymawiać tekstów i wykonywać gestów zarezerwowanych kapłanom, np. modlitw eucharystycznych, doksolologii itp.). Nadużyciem jest zajmowanie przez świeckich miejsca przewodniczenia, kiedy obecny jest kapłan, któremu zostawia się jedynie konieczne minimum, np. słowa konsekracyjne. Świecki nie może używać kapłańskich lub diakańskich szat, np. stuly. Świeccy, przewodnicząc liturgii, mają stosować formuły modlitewne dla nich przewidziane;
- niedzielna liturgia bez udziału kapłana (jeśli zachodzi taka konieczność, świeccy muszą otrzymać specjalne upoważnienie biskupa, który określa miejsce, czas i warunki, a zwłaszcza nadzór konkretnego kapłana). Mają to być rozwiązania tymczasowe i zastępcze, nie wolno stosować elementów liturgii eucharystycznej (np. części z modlitw eucharystycznych). Wiernych nie można wprowadzać w mylne przeświadczenie, że taka liturgia zastępuje Mszę św.; tu jawi się również problem rozdawania Komunii św.;
- nadzwyczajny szafarz Komunii św. (przypomniano obowiązujące normy, są one u nas zachowywane: przygotowanie, upoważnienie biskupa, strój itp. Zabroniono, przyjmowanie Komunii św. na sposób koncelebransów);
- apostołstwo chorych (świeccy nie mogą być szafarzami sakramentu namaszczenia chorych);
- asystencja przy zawieraniu małżeństwa (zezwolenie dla świeckich jedynie w nadzwyczajnych okolicznościach, przy braku kapłanów lub diakonów, po ustaleniu Konferencji Episkopatu i po wyrażeniu zgody Stolicy Apostolskiej. Kapłan nie może delegować do asystowania przy małżeństwie laika);
- udzielanie chrztu (w niebezpieczeństwie śmierci każdy, w innych trudnych okolicznościach, zwłaszcza w krajach misyjnych, można ustanowić nadzwyczajnego szafarza udzielania tego sakramentu);
- przewodniczenie obrzędowi pogrzebowemu (świeckiemu można powierzyć przewodniczenie obrzędowi pogrzebowemu z braku kapłana lub diakona, musi trzymać się liturgicznych norm i być odpowiednio przygotowany. Bardzo się zaleca, aby tę ostatnią posługę wypełniali kapłani lub diakoni);
- konieczność właściwego wyboru i odpowiednia formacja świeckich przed powierzaniem im wyżej wymienionych posług.

W zakończeniu Instrukcja nakazuje biskupom, aby wprowadzili wszystkie zalecenia w swoich diecezjach nawet przy braku wystarczającej liczby kapłanów.

W Polsce, poza sporadycznymi przypadkami (dotyczy to zwłaszcza głoszenia homilii przez kleryków — bez święceń diakonatu), nie spotyka się wymienionych w instrukcji nadużyć. Zauważa się natomiast odwrotną skrajność — w wielu parafiach świeccy bardzo słabo angażują się w posługę duszpasterską, i to często mimo zachęty ze strony duchowieństwa.